

Kirjasto tekniikan ja tekniikka kirjaston palveluksessa

Elin Törnudd: Suomen teknillinen keskuskirjasto: 150 vuotta Teknillisen korkeakoulun ja yhteiskunnan palveluksessa. Espoo 1998. (Ota-kirjasto A 21)

Kirjastolaitoksen kehitys ei suuresti ole kiinnostanut suomalaisen oppihistorian tutkijoita. Yleisten kirjastojen historiasta on julkaistu joitakin väitöskirjoja ja tutkimuksia, mutta tieteellisten kirjastojen vaiheita on käsitelty lähinnä niiden taustaorganisaatioiden historioissa. Tätä puutetta ovat kuitenkin viime vuosina ryhtyneet korjaamaan kirjastonhoitajat itse. Vuonna 1996 julkaistun Kauppakorkeakoulun kirjaston historian rinnalle on nyt saatu toisen tärkeän keskuskirjaston historia: Teknillisen korkeakoulun kirjaston ylikirjastonhoitaja emeritan, professori Elin Törnuddin laatima teos Suomen teknillinen keskuskirjasto: 150 vuotta Teknillisen korkeakoulun ja yhteiskunnan palveluksessa.

Teknillisen korkeakoulun kirjasto sai alkunsa jo 1849, kun Helsinkiin perustettiin Teknillinen reaalikoulu. Maatalousvaltaisessa maassa teknillisen koulutuksen kehittäminen oli käynnistynyt melko vaivalloisesti: klassisten aineiden opetusta ei haluttu triviaalikouluissa ja lyseoissa vähentää luonnontieteiden kustannuksella ja harvat teknilliset reaalikoulut saivat kituuttaa niukan budjetin ja tiuhaan vaihtuvan pienipalkkaisen opettajakunnan turvin. Helsingin teknillinen reaalikoulu onnistui kuitenkin kehittymään ensin Polyteknilliseksi kouluksi, sitten Suomen Polyteknilliseksi opistoksi vuonna 1879 ja vihdoin vuonna 1908 Teknilliseksi korkeakouluksi. Koulun kirjasto oli maan ainoa julkinen tekniikan alan kirjasto ja sen tuli palvella paitsi opiskelijoita ja opettajakuntaa myös ulkopuolisia henkilöitä ja yrityksiä.

Huolimatta niukoista oloista Helsingin teknillinen reaalikoulu panosti toimintansa alkuvaiheessa kirjastoonsa, jonka osuus ensimmäisen vuoden budjetista oli peräti 6%. Koulun talous oli kuitenkin varsin vaatimaton eikä kirjastolla siten ennen itsenäistymistä ollut mahdollisuuksia päätoimisen henkilökunnan palkkaamiseen. Kirjastoa hoiti luottamustoimena yksi koulun opettaja. Apunaan hänellä oli amanuessi ja vahtimestari, jotka molemmat työskentelivät osa-aikaisesti. Opettajan toimiessa kirjastonhoitajana vastuu aineiston valinnasta voitiin pitää teknisten alojen asiantuntijalla – amanuessin sen sijaan toivottiin olevan kirjastotyöhön hyvin perehtynyt henkilö. Ensimmäisiä kokopäiväisiä kirjastonhoitajia nimitettäessä panostettiin kuitenkin kirjastokokemukseen: Arvi Kemiläinen (kirjastonhoitajana 1927–1939) ja Marjatta Martola, sittemmin Myrberg (kirjastonhoitajana 1945–1967) olivat kirjastoalalla ansioituneita filosofian maistereita. Molemmilla oli myös kansainvälistä työkokemusta.

Sivutoiminen kirjastonhoito ei mahdollistanut laajaa palvelua: 1800-luvulla kirjaston aukioloaika oli kaksi tuntia päivässä. Sotien välillä asiakkaat saivat nauttia jo kuuden tunnin ajan kirjaston palveluista. Ajan henkeen kuului suojeleva suhtautuminen aineistoon: kotilainoja annettiin opettajien ja oppilaitten lisäksi vain tutuille henkilöille ja niille, joiden lainat jokin luotettava henkilö suostui takaamaan. Helsingin ulkopuolelle kirjoja sai viedä vain painavin perustein ja kirjastonhoitajan erityisellä luvalla. Kokoelmat karttuivat näissä suojaississa oloissa hitaasti mutta varmasti. Määrärahat olivat niukat, mutta lahjoitukset ja korkeakoulun laitosten julkaisuvaihto täydensivät ostoja.

Talvi- ja jatkosodan pommitukset koituvat kohtalokkaiksi Teknillisen korkeakoulun kirjastolle. Heti talvisodan ensimmäisenä päivänä kirjastoon osui pommi. Kokoelmat eivät tuhoutuneet, mutta kirjastonhoitaja

Kemiläinen sai vakavia vammoja silmiinsä ja joutui jättämään työnsä. Rakennus korjattiin välirauhan aikana entiselleen, mutta uusi tuho kohtasi kirjastoa vuonna 1944 helmikuun 6. ja 7. päivän välisenä yönä, jolloin palopommi syytti kirjaston tuleen tuhoten kaikki kokoelmat, luettelot ja kirjastoon sijoitetun arkistomateriaalin. Ainoastaan muille osastoille sijoitetut käsikirjastot ja lainassa olevat kirjat sekä muualle sijoitettu korkeakoulun hallintoarkisto säästyivät liekeiltä. Tieto tästä kulttuurikatastrofista levisi kuitenkin nopeasti ja apua jälleenrakennukseen saatiin kirjalahjoina niin kotimaasta kuin ulkomailtakin. Vuonna 1950 kokoelmat olivat jo suuremmat kuin ennen sotia.

Sotien jälkeinen aika loi kirjastotyölle uusia tarpeita erityisesti teknisillä aloilla, joiden oli kehityttävä nopeasti palvelemaan sotakorvausteollisuutta. Aakkoselliset kortti-luettelot ja kirjastonhoitajan muisti eivät enää riittäneet takaamaan oikean tiedon löytymistä aikana, jolloin julkaisujen määrä kasvoi ennätyksellistä vauhtia ja tiedontarpeet tulivat yhä spesifimmiksi. Teknillisen korkeakoulun kirjasto oli Suomessa edelläkävijöitä kehitettäessä tietopalvelua, jota 1950–1960-luvuilla vielä kutsuttiin kirjallisuuspalveluksi. Kirjallisuuspalvelun ensimmäisiä välineitä olivat UDK-luokitus, referaattikortistot ja painetut indeksijulkaisut. Tietotekniikka alkoi tehdä tuloaan 1970-luvulla aluksi ulkomaisten tietopankkien STJ-palveluna (selektiivinen tiedonjakelu). Kirjaston ensimmäinen oma tietokanta TALI (Tekniikan aikakauslehti-indeksi) luotiin 1980-luvun alussa. 1990-luvulla liitettiin vastaperustettuun korkeakoulukirjastojen yhteistietokantaan LINDAan ja ilahdutettiin opiskelijoita siirtymällä itsepalveluna toimivaan atk-lainaukseen. Lienee turha mainitakaan, että aukioloajat ja lainaussäännöt olivat jo tässä vaiheessa väljentyneet sotia edeltävistä ajoista, ja kaukopalvelu oli tullut tärkeäksi osaksi kirjaston toimintaa.

Teknillisen korkeakoulun kirjasto pyrki yhdysvaltalaisen esikuvien mukaisesti Suomen teknilliseksi keskuskirjastoksi jo 1800-luvun lopulta lähtien, mutta päätös keskuskirjastojärjestelmän luomisesta Suo-

meen tehtiin vasta 1972. Koulu piti itseään keskuskirjastona kuitenkin jo kauan ennen tätä päätöstä, mikä ilmenee niin Elin Törnuddin käyttämästä terminologiasta kuin hänen siteeraamistaan lähteistään. Virallinen keskuskirjaston asema toi 1970-luvulla Teknillisen korkeakoulun kirjastolle sen kipeästi kaipaamia virkoja, mutta myös vastuuta, jota se on hyvin kyennyt kantamaan muutenkin kuin kaukolainojen toimittajana. Kirjasto on ollut vahvasti edustettuna kansainvälisissä tietopalvelu- ja kirjastoalan yhteistyöelimissä sekä suomalaista informaatiopolitiikkaa kehittävässä TINFO:ssa (Tieteellisen informoinnin neuvottelukunnassa).

Elin Törnuddin teos käsittelee kirjasto-toimintaa Teknillisessä korkeakoulussa varsin monipuolisesti. Kokoelmien ja palvelujen ohella seurataan myös teknologian kehittymistä: jo kauan ennen ATK:n tuloa fotostaattikopiot, mikrofilmikamerat, telefaxit ja kolikkokopiokoneet ovat mullistaneet kirjastotyötä ja mahdollistaneet aivan uudenlaisia palveluja. Myös Alvar Aallon suunnittelemaa rakennusta, johon kirjasto muutti 1970, kuvataan varsin yksityiskohtaisesti. Varsinaisen tekstin lisäksi kirjaan on liitetty ikkunoita, joissa kirjaston entiset ja nykyiset työntekijät sekä asiakkaat ja korkeakoulun professorit kertovat kokemuksestaan kirjastossa. Näistä teksteistä heijastuu innostunut suhtautuminen kirjastotyöhön sekä asiakkaiden ja virkailijoiden välinen läheinen, jopa lämmin suhde. Muistelujen kuva on ehkä turhan ihanteellinen, sillä asiakassuhteiden kääntöpuolikin ilmenee varsinaisesta tekstistä: kirjojen hävikki oli melkoinen aina vuoteen 1985, jolloin kirjastoon asennettiin aineiston elektroninen suojausjärjestelmä. Kirjansa oikeaoppisesti lainanneet professoritkin pitivät toisinaan yhteistä aineistoa omanaan. Eräs heistä kokosi kotiinsa kirjastosta haaraosaston, josta ei sitten suostunut lainaamaan kirjoja muille muuta kuin erillistä kuittia vastaan.

Tekstiin liitetyt muistelmat tuovat hauskaa lisäväriä ja yksilöllisyyttä kirjastotyön ja tietopalvelun kuvaukseen, joka helposti painottuu sääntöihin, tilastoihin, henkilöluetteloihin ja tietokantojen vaikeasti

muistettaviin nimilyhenteisiin. Ongelmalista on kuitenkin se, että muistelmat ja objektiivinen tieto sekoittuvat myös Törnuddin omassa tekstissä, jossa siirrytään paikka paikoin minä-muotoon. 1800-luvun kirjastotyötä kuvatessa kirjassa taas vilisee erilaisia olettamuksia, joiden todennäköisyyden astetta lukijan on vaikea arvioida, kun tekstiin ei ole liitetty lähdeviitteitä. Lähdeviitteiden puuttumista voi tietysti perustella sillä, että kirja on tarkoitettu historiikiksi eikä sitä ole suunnattu tutkijoille vaan kirjaston entiselle ja nykyiselle henkilökunnalle, asiakkaille sekä muille teknillisestä opetuksesta tai kirjastotyöstä kiinnostuneille. Teknillisen keskuskirjaston kehitys on kuitenkin aihe, joka olisi hyvin ansainnut tieteellisen käsittelyn. Sitä olisi myös voinut tarkastella laajemmin kansainvälisissä ja kansallisissa yhteyksissä, sillä kirjasto ei toiminut tyhjiössä. Tieteellisten kirjastojen vaiheista 1800-luvulla tietoa on niukanlaisesti, mutta ainakin sotienjälkeisestä kehitystyöstä Elin Törnuddilla on varmasti runsaasti aineistoa, onhan hän itse ollut

mukana tuomassa ulkomailta modernin kirjallisuuspalvelun ideoita suomalaiseen kirjastotoimeen ja vaikuttanut monissa keskeisissä suunnitteluelimissä. Muutenkin teoksen kirjoittaja suhtautuu omaan työpanokseensa melko vaatimattomasti.

Suomen teknillinen keskuskirjasto on näyttävästi taitettu ja sen kuvitus on varsin onnistunut – historiikeille tyypillisen kasvogallerian sijaan kuvat tarjoavat lukijalle mainion näkymän kirjastotyön arkeen ja juhlaan sekä tiloihin ja tekniikkaan, joiden varassa toimittiin. Teoksen arvo onkin juuri tässä kuvituksen ja tekstin elävyydessä: detaljitiedot on enimmäkseen sijoitettu liitteisiin ja näin itse tekstissä on voitu keskittyä kirjasto- ja tietopalvelutyön kehittämiseen, toiminnan puitteisiin sekä niihin tunnelmiin, joissa työtä tehtiin.

Johanna Lilja